

מספר שלות יעקב

מאת

הרב יעקב ספיוואק

פרשת וירא

וירא והנה שלשה אנשים

כשמדברים על מלאכים צריכים אנו להבין הגבולים בהשגת ענין "פרדס", כי המלאכים נכללים בענין זה ויש לשכל האנושי גבול שחוץ ממנו אי אפשר לו להשיג עניני שמים. כתוב במסכת פסחים נ. "כי הא דרב יוסף בריה דרבי יהושע בן לוי חלש ואיתנגיד. כי הדר, אמר ליה אבוה: מאי חזית? אמר ליה: עולם הפוך ראיתי, עליונים למטה ותחתונים למעלה. אמר לו: בני, עולם ברור ראית." והרבה דרשו על זה ואמרו שהתחתונים הם העניים והעליונים הם העשירים, ובעיני שמים העניים חשובים יותר מן העשירים. והאומרים כן, ברוכה עמילותם בתורה, אבל לי נראה שיש עוד דרך להבין גמרא זו. כתוב ברמב"ם שיש מדרגות במלאכים, שהם הפמליא של מעלה. ולמעלה מכל המלאכים האחרים יש המלאכים הנקראים "חיות הקודש", ולמטה מכל המלאכים האחרים יש מלאכים הנקראים "אישים", והם המלאכים המדברים אל בני אדם. והרמב"ם מסביר שבשיל שהם - ורק הם - המלאכים המתיחסים אל בני אדם, לפיכך נקראים "אישים". (ולפי זה, המלאכים שדברו עם אברהם אבינו בפרשה זו היו מסוג ה"אישים")

והנראה בעיני כשנאמר עולם הפוך ראיתי, לזה הוא נתכון: בעולם הגשמי הבריאות הנמוכות הן נקראות חיות, והבריאות הנכבדות הן נקראות אישים (אנשים) וזהו ההפך ממדרגות של חשיבות בפמליא של מעלה שהחיות למעלה והאישים למטה. ולמה הוא כן? לולא דמסתפינא הייתי אומר כי החיות ממלאים רצון קונם בלי שום פגם וחסרון, ולכן הם למעלה. אבל אצל המלאכים האישים אינו כן, ולכן הם למטה. וראיה לי בזה מן התפילה בימים נוראים. בתפילת "ונתנה תוקף" כתוב "ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון... כי לא יזכו בעיניך בדין." ושאלתי את פי האיש הקדוש רב דוד קראנגלס, זצ"ל, מנהל רוחני של ישיבת נר ישראל בבולטימר, להסביר לי ענין זה, וקודם כל הוא הסכים אתי ש"כי לא יזכו בעיניך בדין" קאי על המלאכים ולא על "כל באי עולם." ולכן שאלתי לו איך אפשר שמלאך לא ימלא רצון קונו בלי פגם? והראה לי רב דוד פיוט שאומרים בימים נוראים שכתוב בו "הן לא יאמין בקדושיו, ותהלה ישים באילי תרשישיו", וברור מזה שכן הוא. ואומר אני שיש ראייה לזה ממה שאירע אצל יעקב אבינו כשנאבק עם המלאך שהיה שרו של עשו. כאשר ראה המלאך "כי לא יכול לו", הפציר בו מלאך זה שיעקב יתן לו ללכת להתפלל ולומר שירה לפני קונו. כי אם לא ישלח אותו לא יבוא המלאך למקום שהוא צריך להיות שם וממילא לא ימלא רצון קונו, ומזה פחד המלאך. ולי נראה שזאת היא ראייה ברורה שאפשר שמלאך לא ימלא רצון קונו. ולפי דברי הרמב"ם, מלאך זה היה מסוג המלאכים הנקראים "אישים", כי רק הם מתיחסים אל בני אדם. וכאשר אמר רבי אמנון, המחבר של תפילת "ונתנה תוקף", המלים "ומלאכים יחפזון", נראה לי שהוא התכוון למין פחד כמו הפחד של שרו של עשו שדאג שלא יבוא בזמן להתפלל, וממילא לא יזכה בעיני אלוקים בדין. וכל המלאכים האישים יכולים להכשל כזה. ולכן ביום הדין חופזים ורועדים. והמלאכים האחרים אין להם פגם זה, כי אינם זקוקים להתיחס עם בני אדם, ולכן אין אפשרות שיהיו נכשלים בכל הפגמות וחסרונות השייכות למין האנושי. מה שאין כן במלאכים האישים המתיחסים עם בני אדם שנאמר עליהם "כי יצר לב האדם רע מנעוריו." ואוי לרשע ואוי לשכינו. וזאת היא הסיבה שמלאכים האישים הם במדרגה הכי נמוכה מכל המלאכים.

והלומד ענין המלאכים צריך לזכור דברי הרמב"ם במורה הנבוכים שכתב שיש גבולים בהשגת בני אדם בענין זה הנקרא פרדס. ומזכיר לנו הרמב"ם הגמרא בחגיגה יד: בענין ארבע שנכנסו לפרדס, בן עזאי, בן זומא, "אחר" ורבי עקיבא. לפי רש"י, כשנאמר בגמרא שארבעה חכמים אלו "נכנסו" לפרדס, פשוטו הוא כמשמעו, שעל ידי שם המפורש עלו לרקיע ממש. אבל לפי שיטת התוספות, על ידי שם המפורש **נראה** להם שעלו לרקיע ולא עלו ממש. ובגמרא כתוב שבן עזאי "הציץ" (פירוש, הסתכל כלפי הקב"ה כביכול) ומת, בן זומא הציץ "ונפגע", (פירוש, נשתטה, ענין שגעון), "אחר" "קיצץ בנטיעות" (נפרש לקמן) ורבי עקיבא "יצא בשלום." **לפי פירוש** רש"י, מיתת בן עזאי היתה קשה לפני הקב"ה, שהיה בן עזאי בחור, אבל לפי היסודות שיסד הקב"ה בקשר לבריאה לא היתה עצה לבן עזאי כיון שכתוב "כי לא יראני האדם וחי." ויש להקשות שגם בן זומא הציץ אבל לא מת, ואולי יש לפרש שכיון שנשתטה ונעזב ממנו תלמודו, היה חשוב כמת.

ועכשיו נבוא לפרש מה שאירע ל"אחר" ורבי עקיבא. על שניהם לא נאמר שמתו, אלא ב"אחר" כתוב ש"קיצץ בנטיעות" ועל רבי עקיבא כתוב ש"יצא בשלום". קודם כל, שאלה יש לנו, למה הלך רבי עקיבא, שהיה צדיק, עם "אחר", שהיה אפיקורס? (הגם שרבי מאיר עשה כן. כתוב עליו שהיה צריך ללמוד ממנו תורה, ובכל זאת, "תוכו אכל קליפתו זרק", מה שאין כן ברבי עקיבא ש"אחר" לא היה רבו).

ואני אומר שעמוק, עמוק ההסבר של גמרא זו, ואולי כאשר הלך רבי עקיבא עם "אחר" עדיין לא היה "אחר" אפיקורס. והכונה של גמרא זו לא היא ש"אחר" "קיצץ בנטיעות" כאשר הוא היה בפרדס, אלא לאחר זה, וגם כאשר נאמר על רבי עקיבא ש"יצא בשלום" לא ז"א שיצא אז מן הפרדס "בשלום", אלא אחרי זה היה בשלום במשך כל הנסיונות של חייו. ודרך הגמרא בעניינים רוחניים אלו הוא לדבר במשלים ורמזים. וראיה לי בזה מן שיטת התוספות שהכל היה במראה, ולא שעלו לרקיע ממש, ולא שהיה "פרדס" ממש, ולא שהיו "נטיעות" ממש, אלא הכל היה בדרך משל וחידה בשביל שני דברים: האחד הוא כדי שלא לגלות להמון דברים רוחניים שאין מגליון אלא לצנועין, והשני הוא לרמז לצדיקים ענוים מחפשי האמת דברים העומדים ברומו של עולם. כי אם לא כן, למה שינה הגמרא העובדה למשלים אלא אם כן רוצה לתת חידה ורמז אתו.

ולפי המהרש"א הכניסה ל"פרדס" היה באמת כניסה של ארבע חכמים אלו ל"חכמת אלהות". ולפי פירוש זה ודאי אתי שפיר שלא היו הדברים כפשוטן. אלא באור פירוש המהרש"א לי נראה שבאגדה זו, שכתוב בה ש"אחר" ורבי עקיבא השתתפו בענין "פרדס", כוונת הגמרא היא להגיד לנו, כי היה להם צד השוה, שהיה לפני שניהם ענין "צדיק ורע לו". ואחרי פגישה בענין זה, רבי עקיבא יצא בשלום, אבל "אחר" לא הצליח לצאת בשלום אלא "קיצץ בנטיעות". ומה היא "הצדיק ורע לו" אצל "אחר"? ראה מישהו שמת בקיומו מצות שילוח הקן שעליה נאמר "למען יטב לך והארכת ימים". וכיון שראה ששומר מצות שילוח הקן, סימן היה לו שהמת היה צדיק, וחשב שאם מת במצוה שהתורה מבטיחה שיש שכר אריכת ימים בקיומה, אז "לית דין ולית דיין" (חלילה). והגמרא מסביר דרשת רבי יעקב בן ברתיא ש"למען יטב לך", בעולם שכולו טוב, "והארכת ימים", בעולם שכולו ארוך, דהיינו לא עולם הזה אלא עולם הבא. ולפי פשטות הגמרות בחגיגה י"ד, קדושין ל"ט, ובסוף מסכת חולין, אילו היה "אחר" דורש פסוק זה כרבי יעקב, לא היה יוצא לתרבות רעה. וכוונת הגמרא בזה אינה ש"אחר" לא ידע דרשה זו כי אי אפשר שאלישע בן אבויה ("אחר") שהיה רבי של רב מאיר לא ידע דרשה ששגורה בפי כל בחור ישיבה. אלא קשה היה לו להשיג שכר מצוה בהאי עלמא ליכא כי השגתו בענין שכר בעולם הבא מסתמא לא היתה ברורה לו, ובכניסתו לפרדס השתדל להשיג ענין זה ולא עלה בידו, ולכן "קיצץ בנטיעות". ולי נראה שפירוש ל"קיצץ בנטיעות", הוא, שבמחשבתו ניתק הקשר בין עולם הזה לעולם הבא, וסבר שכל השכר צריך להיות פה בעולם הזה. ולכן חשב "אחר" שאם העושה מצוה שיש בצדה הבטחת אריכת ימים אינו מקבלו בהאי עלמא, אז "לית דין ולית דיין" (חלילה). ולא רצה להבין שהאי עלמא הוא ה"עולם ההפוך" מעולם האמיתי. ועולם הזה אינו אלא גשר צר מאוד, ומי שמת בו, אע"פ שיש צער לקרוביו ואוהביו על מיתתו, בעולם האמיתי - ההפוך מעולם הזה - יש שמחה שהנשמה חוזרת ליסודה. (עין פירוש המהרש"א בחגיגה י"ד):

אבל אצל רבי עקיבא, בפגישתו בענין "צדיק ורע לו", - דהיינו כשראה שימות מיתה משונה במשרקות של ברזל על ידי הרומיים האכזריים - לא היתה קושיתו של "אחר", כי בעיניו ובלבו של רבי עקיבא הקשר בין האי עלמא ועולם הבא חזק מאוד היה. וקשר זה, בינו לבין בוראו, היה נוסד על אהבתו את ה' בכל לבבו בכל נפשו ובכל מאודו, והחוט המשולש לא במהרה ינתק. ומיד קודם שמת רבי עקיבא מיתת צער על ידי הרומאים האכזריים, במקום לומר כדברי הבת קול שצעק "זוהי תורה וזוהי שכרה?!" - אדרבא - היה רבי עקיבא שמח שמחה גדולה על מיתתו בדרך זה שעכשיו היה יכול לקיים אהבת ה' בכל נפשו - ז"א - אפילו שהוא נוטל את נפשו. יסוד השקפת רבי עקיבא היה מבוסס על ההכרה שעיקר החיים הוא בעולם הבא ולא בעולם הזה, וכיון שהאי עלמא הוא רק גשר לעלמא דאתי, לא רק שלא היה לרבי עקיבא קושיא על מיתת מי שמקיים מצות שילוח הקן, אלא גם לא היה לו קושיא אפילו על מיתת עצמו.

והנראה לי פירוש ל"רבי עקיבא יצא בשלום" הוא לא רק שיצא בשלום, אלא על מיתתו קאי, שאפילו שיש ששואלים (וביניהם הבת קול) שמיתתו תחזק קושית "צדיק ורע לו", לרבי עקיבא לא היתה קושיא זו, שהבין שכל מה דעביד רחמנא לטב עביד, ולכן במיתתו יצא מהאי עלמא בלי קושיות וסתירות אלא בשלום המחשבה, במנוחת הנפש וביישוב הדעת. ולעני"ד זהו פירוש לרבי עקיבא "יצא בשלום".

והזהר מסביר שמיתת רבי עקיבא ושאר עשרה הרוגי מלכות היתה מוכרחת להיות, כי הם היו גלגולים של אחי יוסף, ורק מיתתם תכפר על נשמותיהם על מכירתו. ואאריך בזה אי"ה בפרשת וישב.

ישבית מדיננו

במדרש כתוב שבזמן שהלך יצחק לעקדה, אמר לו השטן, שלאמו עברו תשעים שנה עד שהיא זכתה להוליד בן, ועכשיו אביו, בזקנותו, כשנחלש שכלו (לפי השטן), נדמה לו שהשי"ת בא אליו באמצע הלילה וצוה לו לשחטו. והפציר בו השטן שלא לשמוע אל אביו הזקן כי ודאי הזקן הזה יצא מכליו. ואע"פ כן "וילכו שניהם יחדיו."

ולמה טרח השטן כל כך בענין הזה? ולי נראה שכיון שתפקיד השטן הוא לקטרג נגד בני אדם, ראה השטן שאם ילך יצחק לעקדה, בעתיד, בכל יום הדין, כאשר יתפללו בני ישראל "ובבן הנעקד ישבית מדיננו" זכות אבות זו תהיה להם לתועלת רב. ובה פחד השטן. וכאשר אנו תוקעים בשופר להזכיר לבית דין של מעלה זכות אבות זו, בלבול גדול הוא לשטן, שאינו יודע מה לענות בקטרוגו.

אל תביט אחריו

באשת לוט כתיב "ותבט אשתו מאחוריו ותהי נציב מלח." והמביט בפסוק זה מוכרח לשאול "מהו המוסר השכל בענין שאשתו של לוט נהפך למלח?" למה דוקא מלח? ושמעתי מהרב דוב גרינבוים זצ"ל, ראש ישיבה דיישיבה ספרינג וואלי, שיש במלח ענין של אי-תועלת ותכלית, והוא ההפך של צמיחה והתקדמות. למשל, כאשר הרומיים כבשו איזה מדינה, הם זרעו שדות המדינה במלח כדי שלא יצמחו שם פירות וירקות, שיש בכח המלח לעצור צמיחה, ומתוך זה תהיה המדינה זקוקה לכובשיה.

ולכן אנו רואים שהמלח הוא סמל לאי-צמיחה, אי-תועלת, ואי תכלית. וכאשר אשת לוט הביטה אחריה, זה היה ענין זכירה של חייה בשנים קדמוניות. ובמילים "אל תביט אחריו", מרמז לנו הכתוב שמדה זו - לרכז המחשבה על העבר ולהיות עצוב על המאורעות הרעות שקראו בו, או ההפך, להיות עצוב בחשבון "שהימים הראשונים היו טובים מאלה" - אין בזה תועלת. והלכך כאשר "ותבט אשתו מאחוריו", מגיד לנו הכתוב שהעושה כן כמו "ותהי נציב מלח", שאין תועלת ותכלית לבזבז זמן בחשבונות על העבר המעציבות את הלב, אלא צריכים אנו לומר "ברוך ה' יום יום", בכוונה שהעתיד יהיה טוב. הגם שיש חיוב ללמוד ממעשינו הרעים בעבר, כדי שנתקן את עצמנו, אין זאת אומרת שטוב שהעבר עצמו יעציב את לבנו עד כדי כך שכל מחשבתנו תהיו עליו, אלא נביט אל העתיד בתקוה ואמונה שנשפר את עצמנו בעבודת ה'.

יחוס המשיח

בכל יום יהודים שומרי תורה ומצות מתפללים שיבוא משיח צדקינו. היינו חושבים שכל אופני ענין המשיח צריכים להיות "כדת וכדין", אבל האמת הוא שאם נחשוב על ענין המשיח נראה שיש שאלות קשות על היחוס של בן דוד זה שיבוא ויגאלנו.

קודם כל, מה שאירע בפרשתנו עם לוט ובנותיו שנאמר "לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה עמו", הוא, לכאורה, דבר מגונה מאוד (הגם שחשבו בנותיו שלא רק סדום נחרב אלא כל העולם, שנא' "ואיש אין בארץ לבוא עלינו"), וקשה להשיג איך "קו השושלת" של מלך המשיח תלך על דרך זה. אבל כן היה הדבר, כי מלוט ובתו יצא מואב, וממואב - אחרי דורות - יצתה רות, ומרות ובוועז, אחרי דורות, יצא דוד המלך, וממלכות בית דוד יבוא משיח. ומצד של בעלה של רות, דהיינו בוועז, גם היו דברים, שלכל הפחות, על פי פשוטו של מקרא, נראים כדברים מגונים, דהיינו מה שאירע עם יהודה ותמר, וגם מה שאירע עם דוד ובת שבע (בטח ידוע לנו מה שכתוב בגמרא "כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה", אבל עדיין יש להבין ההוכחה שהוכיח נתן הנביא את דוד על ענין זה שודאי לא היתה על לא דבר).

על כל פנים, איך נוכל להבין את השתלשלות מלך המשיח באור האירועים הבלתי מובנים הללו?

גדולי המקובלים מסבירים כי יש סיבה שהיא מעין ענין עין הרע. מכיון שברא הקב"ה עולמו באופן "זה לעומת זה", כל פעם שיש דבר טוב שבא לעולם, ה"סטרא אחרא" מקבל רשות להביא כנגדו דבר רע, חלילה. והרוצה לעכב השטן מלעשות שלו, עצה טובה לו שלא להראות שהוא מקבל הטוב כי זה יעורר השטן להביא רע כנגדו.

לפי הסבר זה, כדי להגן על שושלת לידתו של מלך המשיח, לידות אחדים בשושלת מלכות בית דוד היו מכוסות במעשים הנראים מגונים כדי להצפין חשיבותיהן מעיני השטן שלא לעורר הסטרא אחרא להביא רע נגד התינוק הנולד.

